

tualis seu rationis dicitur, seu secundum cogitationem, κατ' ἐπίνοιαν, ut eam Græci vocant, satis enucleavimus initio hujus capituli. Adstruitur autem hæc propositio adversus Eunomium, qui, sublata hac distinctione, sic nitebatur Verbi divinitatem impugnare: Quidquid de Deo dicitur vel intelligitur, secundum substantiam est: hinc *ingenitum esse* Patri secundum substantiam est, sicut et *genitum esse* Filio secundum substantiam est. Diversum est autem ingenitum esse et genitum esse; diversa est ergo substantia Patris et substantia Filii, aliaque huic similia conficiebant eunomiani argumenta, seu potius cavillationes, quas recenset S. Epiphanius (1).

Sic vero propositionis enunciatae veritatem ostendimus: Ea ratione de Dei essentia ejusque attributis cogitare ac loqui debemus, qua sese nobis Deus ipse exhibuit, ac de se locutus est; atqui Deus, imbecillitati nostræ consulens, sese nobis exhibuit tanquam quid multiplex, ac de se suisque attributis ita locutus est, ut ea esse plurima intelligamus; ergo eadem ratione de Deo cogitare nos et loqui oportet. Porro cogitare et loqui de multis, in Deo secundum rem distinctis, omnino prohibemur; de multis itaque id facimus distinctis secundum solum mentis conceptum (2). Sane in Scripturis Deus modo perhibetur ut omnipotens, modo ut sapiens, modo ut justus, misericors, etc.; et Christus de se ipso loquens, Joan. XVI, 15, ait: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*. Ad quæ Christi verba alludens S. Gregorius Nazianzenus, *Oratione XLIV*, inquit: *Omnia quæcumque habet Pater sunt Filii, præterquam quod ingenitum est* (3). Atque eodem modo ceteri patres loquuntur, qui virtutem hanc distinctionem in Deo adversus Aëtium et Eunomium propugnant, Gregorius Nazianzenus et Gregorius Nyssenus, Basilius, Cyrillus Alex. aliique apud Petavium, lib. I, cap. IX, et seqq.

Ex quibus discimus 1. hanc rationis distinctionem provenire ex fecunditate tum mentis, tum rei contemplandæ; nempe Dei, qui etsi unus ac simplicissimus natura sua sit, pluribus æquivalet objectis, inter se distinctis, atque ex multiplici ejus efficientia, quæ ad plura, eaque distincta objecta se porrigit, unde in mente nostra plures ac distinctæ notiones oriuntur; seu, ut accuratius loquar, inde mens nostra fundamentum sumit multiplices ac di-

(1) Cfr. S. Epiphanius, qui, *Adversus hæreses*, lib. III, hæres. LXXVI, quæ est Anomæorum, triginta sex in medium profert argumenta Aëtii, ex hac sola voce *ingenitum* conficta, quibus S. Pater suas singillatim adiecit confutationes. Aëtii impietatem, in ejusmodi argutiis instituendis adversus Trinitatem, imitatus postea est Crellius socinianus, cujus opera extant in *Bibliotheca fratrum Polonorum*.

(2) Quod receptum esse ab ipsis profanis auctoribus, qui de Deo rebusque divinis scripserunt, ostendit Petavium, lib. 4, cap. 9. Hinc merito S. Hilarius hoc statuit principium, *De Trinitate* lib. V: *Non loquendum aliter de Deo est, quam ut ipse de se locutus est*.

(3) Πάντα ἃτα ὁ πατήρ τοῦ υἱοῦ, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. II, 44.

versas sibi eudendi ejusdem rei notiones. Discimus 2. hanc notionum differentiam, quas in Deo mens nostra apprehendit, diversos gradus habere, ac plusculum distare proprietates relativas ab essentia absolutisque proprietatibus, quam hæc ipsæ ab essentia distent et inter se; ex. gr. majus esse discrimen inter essentiam et paternitatem, quam inter bonitatem et eandem essentiam; quamvis neutrubi secundum rem, sed secundum ἐπίνοιαν ac rationem, differentia sit (1). Discimus 3. hanc necessario admittendam esse cogitationis distinctionem, ne, de Deo loquentes, inducamus notionum ac verborum confusionem, quæ necessario oriretur, si unam pro alia promiscue usurparemus, ex. gr. dum paternitatem nominamus, intelligeremus sapientiam et alia ejusmodi, in quo magna perversitas haberetur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Falsa est distinctio illa, quæ conformis et consentanea non est rei veritati, sive suo objecto; jam vero talis est distinctio rationis; quippe quæ tota residet in mente nostra, non autem in Deo. Quin imo, 2. ut observat Eunomius, si in comprehensione unius notionis altera non includitur, includitur opposita, ex. gr. si in notione ingeniti non includitur notio incorruptibilis, jam includeretur notio corruptibilis, et sic Deus, qua ingenitus est, esset corruptibilis, adeoque simul corruptibilis esset et incorruptibilis, incorruptibilis nempe in se, et corruptibilis in apprehensione mentis nostræ, quod est absurdum. Demum, 3. qui communi cuivis aliquid, quod sit proprium, adjungunt, ut inde complexum nescio quid coalescere prædicent, vel mentiuntur vel non; datur optio; si mentiantur, quid tandem attinet voces sine subjecto usurpare? si vera dicunt, composita igitur erit unaquæque Trinitatis persona, cui illam personæ vocem accommodamus; ergo.

Resp. Ad 1. *Dist. maj.* Si affirmando aut negando id fieret, C. si per meram abstractionem aut mentis apprehensionem N. Etenim cum mens nostra contemplatur aliquod objectum sub uno potius respectu quam sub alio, nihil affirmat vel negat de objecto ipso, sed hæret tota in obtutu illius, quod per se sine altero spectat. Eodem modo mathematicus, cum, abstrahendo a materia physica alicujus objecti, considerat tantum dimensiones vel longitudinis vel latitudinis vel profunditatis, nihil detrahit objecto, nec negat nec

(1) Cfr. Petavium, ibid. cap. 10, § 10. Ad eam etiam S. Thom. in lib. I, *Sentent.* distinct. II, q. 1, art. 2, ubi constituto principio: « Quod quidquid est entitatis et bonitatis in creaturis, totum est a creatore, et quod omnes nobilitates omnium creaturarum inveniuntur in Deo, nobilissimo modo et sine aliqua imperfectione, *concludit*: Sic ergo dicendum est, quod in Deo est sapientia, bonitas, et hujusmodi, quorum quodlibet est divina essentia, et ita omnia sunt unum re, et quia unumquodque eorum sit in Deo secundum sui verissimam rationem, et ratio sapientiæ non est ratio bonitatis; in quantum hujusmodi, relinquitur quod sunt diversa ratione, non tantum ex parte ipsius ratiocinantis, sed ex proprietate ipsius rei. » Expendendus totus articulus.

affirmat esse aurum vel argentum, etc.; physicus, dum spectat materiam tantum, nullo habito respectu ad ejusdem dimensiones; chymicus, cum ab utrisque præscindit nec rimatur nisi molecularum affinitatem, nihil derogant rei veritati, neque propterea singulæ istorum considerationes falsæ et non consentaneæ objecto dicuntur; idem autem dic de modo seu ratione, qua mens nostra Deum contemplatur, et evanescit difficultas.

Ad 2. *Neg.* ut patet ex modo dictis. Dum enim mens aliquam proprietatem in Deo considerat, alias non excludit, sed ab iis tantum præscindit.

Ad 3. Idem esto responsum. Nec enim in his argutiis convellendis diutius immorari præstat. Mens enim, quæ apprehendere non potest uno appulsu, quod singulare et simplex in divina hypostasi est, distinguit inter divinam essentiam, quæ tribus personis communis est, et proprietatem, qua unaquæque persona est, eam apprehendit ut complexam seu compositam, ut sibi ejusdem aliquam ideam efformet, nec ideo infert compositionem proprie dictam in ipsa divina hypostasi esse. Cum itaque juxta captum mentis nostræ sic rem concipimus, nec affirmari potest nos verum dicere ex parte rei, nec mentiri dici possumus, dum propriam communi adjungimus.

II. Obj. Patres passim tradunt, 1. cum diversas de Deo notiones vocabulis exprimimus, eandem divinam substantiam nos designare: ita S. Basilius, *Epist. LXXX*, et S. Athanasius in *Decretis Nicænæ Synodi*, *decr. IV*, cap. 8, et alibi 2. Congruenter ad hanc patrum doctrinam concilium Remense sub Eugenio III celebratum, adversus Gilbertum Porretanum decrevit: *In theologia inter essentiam et personam ratio non distinguitur*; ergo.

Resp. Ad 1. D. A. Eandem exprimimus substantiam velut subjectam materiam, fundamentum et objectum reale harum notionum, C. eandem exprimimus substantiam in diverso ac formali conceptu mentis nostræ N. Citati proinde patres non aliud sibi volunt, cum dicunt diversas notiones, quas nobis de Deo ejusque proprietatibus efformamus, eandem divinam substantiam designare, quam notiones istas demum desinere in unum idemque simplex objectum, quod Deus est, qui pro fecunditate sua nobis præbet fundamentum earundem notionum, non autem contendunt has easdem diversas notiones in suo conceptu formali non esse nisi unam eandemque notionem, etiam cum ad Dei substantiam referuntur, ut patet ex ipsorum sermone, defendendi nempe divinitatem Verbi adversus arianos et eunomianos (1).

(1) Cfr. Petav. lib. 1, cap. 11, § 11, qui id ostendit, adductis veterum testimoniis. Cum S. Thomas p. 1, q. XIII, ar. 4. sibi objecisset: « Magis est unum quod est unum re et ratione, quam quod est unum re et multiplex ratione, *respondet ad 3*: Quod hoc ipsum ad perfectam Dei unitatem pertinet; quod ea, quæ sunt multipliciter et divisim in aliis, in ipso sunt simpliciter et unite. Et ex hoc contingit, quod est unum re et multiplex secundum rationem; quia intellectus noster ita multipliciter apprehendit eum, sicut res multipliciter ipsum representant. »

Ad 2. D. Ratio non distinguit inter essentiam et personam realiter, seu in sensu Gilberti, C. mente N. Gilbertus enim tria docebat: 1. duplicem esse rationem distinguendi, unam mathematicam, alteram theologiam; 2. rationem mathematicam eam esse, quæ logice distinguit ea, quæ non sunt in se distincta, rem videlicet eandem et simplicem diversis et inadæquatis conceptibus representando: rationem vero theologiam eam esse, quæ non distinguit nisi ea, quæ sunt in se distincta; 3. essentiam et personam in divinis distingui secundum rationem theologiam, non secundum mathematicam tantum, hoc est, distingui realiter, non vero tantum logice. Hanc autem realem distinctionem damnabat synodus, in eaque damnanda ipsis Gilberti verbis utitur (1).

CAPUT II.

DE DEI IMMUTABILITATE AC LIBERTATE.

Duas has divinas proprietates simul complexi sumus, quia nulla est difficultas in illis seorsim constituendis, ast non exigua est in iisdem simul conciliandis, eo magis quod, quæ opponuntur divinæ immutabilitati, magna saltem ex parte peti soleant ab ipsius libertate, et contra, quæ opponi solent divinæ libertati, ex capite immutabilitatis ipsius ut plurimum eruantur.

Ut enim in omni alia fere questione, sic circa Dei immutabilitatem oppositi inter se errores exorti sunt. Stoici siquidem Deum mutationi obnoxium sentiebant, teste Origene *Contra Celsum*, lib. III; Hermogenes e contra adeo Deum immutabilem statuit, ut ipsi, referente Tertulliano in libro adversus eundem, ademerit libertatem. Sociniani, media quadam via incedentes Deum immutabilem esse affirmant quoad substantiam mutabilem vero in suis decretis, seu in voluntatis actibus, ut sic ipsi sartam tectamque asserant libertatem. Nos vero juxta catholicæ doctrinæ regulam Dei immutabilitatem, tum ratione substantiæ, tum ratione actuum, vindicare debemus, nec non ejusdem libertatem.

Ad præcavendas difficultates, observandum est immutabilitatem nihil aliud esse nisi negationem transitus cujuscumque de statu in statum, seu ab uno modo se habendi ad alium, tum respectu sui, tum respectu temporis, tum denique respectu cujuscumque rei ab extrinseco positæ, ac proinde immutabilitatem eo plures gradus habere posse, quo magis ejusmodi transitus excludit, et cum de Dei immutabilitate disseritur, quod de ea affirmatur intelligendum esse de omnimoda immutabilitate.

Item considerandum est libertatem, prout hic accipitur, esse immunitatem a quacumque tum intrinseca tum extrinseca necessitate, seu ut vulgo dicitur, libertatem arbitrii et indifferentiæ, qua Deus possit agere vel non agere, velle hoc vel oppositum. Removeri autem duo a Dei libertate defectus debent, qui

(1) Cfr. Simonnet, *tract. De Deo*, disp. 111, art. 4.

in libertate nostra reperiuntur, suspensio nempe iudicii, quæ in Deo omnia sciente adesse nequit, et possibilitas eligendi inter bonum et malum, quæ pariter Deo inesse non potest, qui, ut loquitur Augustinus: *Peccare non potest, sicut negare se ipsum non potest*. Quæ postrema species libertatis a theologis vocatur *contrarietatis*, prout duæ primæ species dicuntur *contradictionis* et *specificationis*. Porro libertas, qua quis immunis fuerit a necessitate intrinseca, dicitur libertas *indifferentiæ* seu a necessitate, qua ab extrinseca tantum vi, libertas nuncupatur a *coactione*. Deo igitur adstruere debemus libertatem indifferentiæ, specificationis et contradictionis. His positus, sit.

PROPOSITIO. — *Deus est immutabilis et liber.*

Hæc propositio est de fide, ut ex definitione ipsius expresse patet, quæ data primum est a concilio Nicæno I, in decreto de Fide: *Eos qui dicunt: erat aliquando, quando non erat... aut mutabilem, et convertibilem Filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia* (1). Qua definitione relata, hæc subjicit S. Ambrosius: *Arius dicit mutabilem et convertibilem Dei Filium. Quomodo ergo Deus, si mutabilis, cum ipse dixerit: Ego sum, et non sum mutatus* (2)? Ac rursus in conc. Lateranensi IV, cap. *Firmiter*, ubi Deus definitur *incommutabilis*. Circa libertatem vero Dei ecclesiæ fides patet ex ipsius ad Deum orationibus, quæ inutiles prorsus essent, non supposita in Deo libertate.

Luculenter porro Dei immutabilitatem apertissima Scripturarum testimonia evincunt; Num. XXIII, 19: *Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur*; tum Psalmo CI, 28: *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient*; sed præcipue Malach. III, 6: *Ego Dominus, et non mutor*. In Novo autem Testamento: *Apud quem*, ait Jacobus Apostolus, *non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (cap. I, 17); quæ quidem Apostoli verba enarrans S. Gregorius M. *Ipsa*, inquit, *mutabilitas umbra est, quæ quasi obscuraret lucem, si hanc per aliquas vicissitudines permutaret. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla ejus lumen umbra vicissitudinis intercedit* (3).

Quæ cum adeo aperta sint, inutile prorsus est patrum testimonia congerere ad hanc veritatem adstruendam, quam ratio ipsa suadet. Ex triplici enim capite S. Thomas Dei immutabilitatem deducit; 1. ex eo quod Deus sit purus actus nihilque habeat in

(1) S. Ambrosius, *De fide* lib. 1, cap. 18, n. 120, edit. Maur. alias cap. 9.

(2) Ibid. cap. 19, num. 151. Eadem fidei definitio refertur in fragmento 11. S. Hilarii, n. 27, edit. D. Constantii, Ord. Benedict. Verum de his fragmentis editis primo a Nic. Fabro ac postea a D. Constantio, non unum est criticorum iudicium. Plura sunt argumenta intrinseca et extrinseca, quæ ea, generatim saltem, Hilarii non esse, cui adscribuntur, evincunt. De his opportuniori loco dicemus.

(3) *Moralium* lib. XII, cap. 33, edit. Maurin. n. 33, a. c. 17.

potentia, quidquid autem mutatur, est aliquo modo in potentia ad illud ad quod mutatur; 2. ex eo quod sit omnino simplex omnisque compositionis expertus, quæ necessario inest in eo quod mutatur, dum successive res est sub diversis terminis, uno recedente et altero succedente; 3. ex eo quod sit infinitus, comprehendens in se omnem perfectionis plenitudinem (1); imo Deo soli ostendit competere absolutam immutabilitatem (2). Ad has autem rationes referri commode possunt cetera argumenta, quibus patres utuntur apud Petavium (3) ad hanc evincendam Dei proprietatem, quæ sic breviter S. Fulgentius complexus est, dicens Deum *nec melioribus rebus nec deterioribus commutari. Neque enim habet ubi proficiat ipse in melius, aut unde in deterius deficiat. Ille quod est, semper est, et sicut est, ita est, non in se habet non esse posse quod est, quia nec in se habet esse posse quod non est. Et hoc, quod sic est, non initio prævenitur, non fine concluditur, non temporibus voluitur, non locis continetur, non ætatibus variatur. Nihil sibi deest, quia totum in illo est, nihil ei superest, quia nihil præter illum est* (4).

Nec minus solide in Deo inesse libertatem ostenditur. Libertate enim, cum sit maxima intellectualis naturæ perfectio, et quidem absolute simplex, profecto carere non potest Deus, utpote perfectissimus. Hinc, ceteris omissis, David (ps. CXXXIV, 6) de Deo pronunciat, quod *omnia quæcumque voluit fecit in cælo, in terra, in mari et in omnibus abyssis*. Cum autem Deus sit actus purissimus, ut in deliberando nihil Deo perfectius esse potest et absque hæsitatione, cum ipsi perspecta sint omnia, eligit quidquid vult, ita nec in agendo eam indifferentiam habere potest, quæ passiva dicitur et suspensionis, sed ab omni æternitate de rebus in tempore faciendis sempiternum habuit consilium et actionem, eamque plene liberam, ita ut aliter potuerit velle, quam quod voluit. Hinc Apostolus: *Omnia, inquit, operatur* (Deus) *secundum consilium voluntatis suæ* (Ephes. I, 11), id est, *pro libera voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio*, ut explicat S. Ambrosius, *De fide*, lib. II, cap. VI, n. 48; idem tradunt ceteri patres adversus quosdam philosophos, qui Deum agere ex necessitate naturæ opinati sunt, ut hinc etiam inferrent mundum necessario et consequenter ab æterno productum (5).

Ad ea porro dispellenda, quæ ad hujusmodi sententiam tuendam veteres illi afferebant, animadvertendum est cum S. Thoma, p. I, q. 19, art. 5, quod licet Deus ex necessitate velit bonitatem suam, eum tamen non ex necessitate velle ea, quæ vult propter bonitatem suam, quia bonitas ejus potest esse sine

(1) 1. p. q. IX, art. 1.

(2) Ibid. art. 2; Cfr. etiam Lessius, *De divinis perfectionibus*, lib. III, cap. 1, 5.

(3) Lib. III, cap. 1. Patres enim inferunt Deum prorsus immutabilem esse, 1. quia nihil Deo contrarium; 2. quia Deus est id, quod est; 3. quia est a se, vel a nullo, sive æternus; 4. id ipsum conficiunt ex ipsius infinitate; 5. ex ejusdem perfectione; 6. denique quia est ipsissimum bonum.

(4) Epist. ad Theodorum Senatorem, cap. 4, n. 4.

(5) Cfr. Petav. lib. V, cap. 4.

aliis; pro muta ergo voluntatis suæ eas creaturas produxit, quæ essent bonitatis suæ participes, et quidem eo gradu et numero, quo illi magis placuit; postquam vero eas voluit, ex necessitate easdem amat, ex necessitate, inquam, hypothetica, quæ cum libertate amice consistit.

At qua ratione omnimoda Dei immutabilitas cum summa ejus libertate amice consistere potest? Hoc sacrum plane ænigma recte vocaveris, cui solvendo præstantissimi theologi impares se se professi sunt. Quod tamen verosimilius conferre nobis videatur ad ejus solutionem, in explanatione difficultatum afferetur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Deus de non operante fit operans, ut patet in creatione; novas acquirit denominationes, Domini, ex. gr., Salvatoris, etc. quod magis elucet in Incarnatione, qua factus est homo (1); ergo Deus mutari potest.

Resp. D. A. Aliquid dando seu extrinsece, C. aliquid accipiendo vel acquirendo N. Itaque tota mutatio est ex parte creaturarum, quæ a non esse ad esse transeunt, non autem in Deo, qui in producendis creaturis elicit actum illum, quem ab æterno habuit, per exercitium suæ omnipotentiae in tempore. Sic novas acquirit denominationes extrinsecas et relate ad creaturas, quæ incipiunt dominum habere in sua ipsarum productione; ipse tamen natura sua Dominus est, suppositis creaturis. Idem dic de Incarnatione, per quam humana natura assumpta est ad unionem hypostaticam a divini Verbi persona, quatenus cœpit sustentare ac terminare humanitatem; quæ quidem terminatio ac sustentatio neque nova perfectio est, neque motus ad novam perfectionem, qua Deus in se immutetur ac perficiatur, sed merum exercitium virtutis illius infinitæ, quam habet in ratione suppositi, vi cujus eodem prorsus modo in se permanens potest rationales creaturas facere suas, eas sibi assumendo et evchendo ad hypostaticam unionem. Verum de hoc argumento in tractatu de Incarnatione.

II. Obj. Deus habet cognitiones et volitiones contingentes et liberas; atqui ejusmodi cognitiones et volitiones sunt intrinsece Deo, et ab ipso, realiter saltem, minime distinctæ; Deus igitur mutari intrinsece potest.

Resp. Dist. Maj. Objective seu relate ad creaturas, C. subjective, seu relate ad se, ac in se ipsis spectatas N. Cognitiones et volitiones istæ sub duplici respectu considerari possunt, et in se ipsis, seu ut aiunt, in sua entitate, et prout ad terminum suum referuntur, seu in suo objecto. Si in se ipsis ac in sua entitate spectentur, utpote intrinsece seu intimæ Deo, cum quo identificantur, necessariae sunt et immutabiles; si vero spectentur prout referuntur ad ea, quæ extra

(1) Notandum hic obiter est has easdem difficultates promovisse Celsum adversus doctrinam de Incarnatione apud Origenem, lib. IV. contra eundem, n. 24, edit. de la Rue Monachi Maurini.

Deum sunt, seu in suo objecto, liberae sunt, contingentes ac mutabiles, sicut contingencia et mutabilia sunt ejusmodi objecta, ad quæ referuntur. Notandum autem est Deum habere ejusmodi cognitiones et volitiones per unicam et simplicissimam tendentiam, seu actum intellectus et voluntatis in objecta contingencia, indistinctum ab intellectu et voluntate in objecta illa tendentibus, modo plane divino, utpote æterno, invariabili atque incapaci eujuscumque successionis, ignorantiae, levitatis alteriusve imperfectionis.

Quod ut melius intelligatur, præ oculis habenda est doctrina S. Thomæ, quo in obscurissimo hoc argumento nemo hucusque verosimilius aliquid protulit. Porro voluntas Dei, inquit ipse (*Contra Gentes*, lib. I, cap. 82, num. 4), uno et eodem actu vult se et alia; sed habitudo ejus ad se est necessaria et naturalis; habitudo autem ad alia est secundum convenientiam quandam, non quidem necessaria et naturalis, neque violenta, aut immaturalis, sed voluntaria (1). Quod autem est voluntarium, neque naturale, neque violentum, neque necesse est esse. Hinc juxta S. Thomam non diversa, sed una eademque est actio, qua Deus seipsum vult, et vult creaturas. Attamen hac eadem actione Deus seipsum necessario vult, creaturas vero libere, cujus rei rationem tradit in quæst. 19 superius laudata: *Cum enim, inquit, bonitas ejus, quæ est proprium suæ voluntatis objectum, sit perfecta, et esse possit sine aliis, cum nihil ei perfectionis ex aliis accrescat, sequitur, quod alia a se velle non sit necessarium, sed liberum et voluntarium*. Eadem itaque divinæ voluntatis actio est necessaria et libera; necessaria et immutabilis est, si in seipsa spectetur, et consideretur intrinsecum et primum ejus objectum, nempe divina bonitas; libera vero et mutabilis est, si referatur ad id, quod extra Deum respicit tanquam secundarium objectum, hoc est, si considerentur creaturae, ad quas porrigitur, et vult tantum secundum quandam convenientiam (2).

Inst. 1. Deus potuit habere alias cognitiones et volitiones ab iis quas habet; imo 2. diversa ratione fertur semper in objecta, prout ista diversa ratione se habent; ex. gr. modo cognovit Incarnationem futuram, modo præsentem aut præteritam; Petrum vel

(1) Ex hoc autem S. Doctoris textu deprehendimus, juxta ipsius mentem, ei, quod voluntarium est non solum opponi id, quod est violentum, sed etiam necessarium et naturale, secus ac adstruant janseniani; tum liberam divinæ voluntatis actionem, qua creatas res respicit, non differre a necessaria, qua se ipsum vult et amat, nisi habitudine quadam et convenientia, qua causa cum re a se effecta congruit, tanquam termino quodam, in quem libera Dei actio dirigitur.

(2) Juxta ejusdem S. Doctoris principia cum bonum voluntatis sit finis, hinc illa omnia, quæ appetit et vult, vel appetit et vult ut finem vel appetit et vult propter finem. Appetit et vult finem necessario; appetit et vult ea, quæ sunt propter finem libere, si absque ipsis finis æque haberi possit. Divina voluntas est conjuncta immediate fini, possidet nempe bonitatem suam qua fruatur; hinc necesse non habet appetere alia propter finem, si ipse est finis suus, nec vult nisi secundum quandam convenientiam liberam. Cfr. *Contra Gentes*, lib. I, cap. 80.

diligat ut iustum, vel postea odit ut peccatorem, et ita porro; ergo perpetuè, non solum extrinsecè, sed sibi intrinsecè mutationi obnoxius est.

Resp. ad 1. D. Absque mutatione ac transitu de una cognitione aut volitione in aliam sive diversam sive contrariam, C. cum ejusmodi transitu N. ac neg. cons. Quia omnis mutatio dicit essentialiter mutationem a termino a quo ad terminum ad quem transitur, ac proinde transitus de uno ad aliud mutatio definitur.

Ad 2. N. Quia Deus unico actu æterno, simplici, invariabili ac realiter indivisibili fertur in omnia objecta voluntatis ac intellectus sui secundum omnes modos ipsorum, seu diversam rationem qua se habere possunt. Æternitas enim licet in se indivisibilis sit ac simplicissima, virtualiter tamen complectitur omnia tempora, et omnia objecta, quæ in tempore sunt juxta ipsorum varietates ac diversos status, quibus obnoxia sunt. Deus autem est sua æternitas. Hinc uno eodemque actu cognoscit Incarnationem ut futuram pro eo tempore, quo futura est, præsentem pro eo tempore, quo est præsens, præteritam denique pro eo tempore, quo præterita est; sic uno eodemque actu odit Petrum pro eo tempore, quo injustus est, et quia injustus est, et amore prosequitur pro eo tempore, quo sanctus est, et quia est sanctus; hinc sequitur totam mutationem extrinsecam et objectivam esse, nulla vero ratione intrinsecam et essentialem.

Non est cur diutius easdem difficultates diversa ratione prosequamur; satis erit ad omnia, quæ obijci possint, posita atque statuta principia applicare, ut earum solutio habeatur (1).

CAPUT III.

DE INFINITATE, IMMENSITATE ATQUE ÆTERNITATE DEI.

Tria hæc attributa pariter sub uno capite complexi sumus non solum ob communem fontem, ex quo necessario dimanant, nempe ex eo quod Deus sit ens a se, verum etiam ob eorum inter se connectionem.

Præter alios multos circa has perfectiones errant sociniani, qui 1. inficiantur Dei essentialiter infinitam esse in omni genere perfectionis (2); 2. asserunt Deum immensum dici posse ratione virtutis et operationis, non autem ratione essentialis suæ (3); 3. Deum eo tantum sensu æternum statuunt, quod principio et fine careat, non autem omni successione ac

(1) Ejusmodi difficultates longe protrahit et evoluit Tournely, *Tractatu de Deo*, quæst. viii, art. unico, concl. Cfr. etiam Petav. lib. iv, cap. 4; nec non Suarez. *Metaph. Disp. xxx*, sect. viii et ix, ubi fuse mentem S. Thomæ exponit.

(2) Sic in *Fragmento Catechismi Cracoviens.* qui extat in tom. I *Biblioth. Frat. Polon.* Irenopoli 1656, cap. 2, p. 685, ubi Faustus Socinus negat, ex eo quod infinita sit Dei potentia, inferri posse infinitam esse ejusdem essentialiter, qui deinde statuit nihil se prorsus habere quod de hac re statuatur.

(3) Ibid.

temporum differentis (1): adversus quos errores has statuimus propositiones.

PROPOSITIO I. — *Deus est infinitus absolute et in omni genere perfectionis.*

Infinitas definiri potest summa et absoluta perfectio: *summa*, quatenus omnem perfectionem continet; *absoluta*, quatenus nec modum agnoscit nec mensuram (2). Deum igitur hoc sensu infinitum esse in ratione entis, ut præfertur, et quidem infinitate intensiva, sic breviter ostendimus.

Deus ex dictis est ens a se; ergo est infinitus. Etenim si Deus est ens a se, ac proinde necessarium, a nulla causa potuit limitari aut circumscribi: non a se, quia sibi non dedit esse; non ab alio, quia a nulla causa esse accepit (3). Debet ergo Deus plenitudine entis, adeoque infinitus, et quidem in omni perfectionum genere (4). Accedit, quod si Deus esset finitus, jam non esset id quo nihil melius excogitari possit, quod prorsus abhorret ab ipsa notione Dei. Hinc de

(1) Ita Socinus in *Prælect. Theolog.* tom. I. *Biblioth. Frat. Polon.* cap. 8, p. 545, ubi, ut respondeat ad tertiam rationem calvinistarum affirmat: « Nihil esse in hominis potestate, sed omnia ex Dei decreto pendere, vel certe necessario ex Dei prænotione seu præscientia, » negat Deo præscientiam liberorum futurorum, negat præterea Deo omnia præsentia in æternitate, in qua nulla sit successio, et addit: « Tempus enim æternum est, quidquid theologi nostri contra disputent, semperque et fuit et futurum est, ut et præteritum aliquid et præsens, et futurum sit. Nec vero in mundi creatione, ut ipsi arbitrantur, tempus primum extitit, sed tantummodo temporis mensura quædam... quamobrem ipsius quoque Dei respectu aliquid præteritum, aliquid vero præsens, aliquid etiam futurum est. » Merito proinde Leibnitzius de sociniani in *Epistola ad Langravium de Hesse-Rhinfels*, 1691, pronunciat: « Ils ont une idée très-basse de Dieu: il semble qu'ils l'attachent à un certain lieu, qu'ils lui refusent la présence comme contraire à la liberté humaine. » Cfr. *Pensées de Leibnitz*, Paris 1819, p. 247 et seq. vel edit. Bruxell. 1858, tom. 2, p. 564.

(2) Cfr. Suarez, *De Deo*, lib. II, cap. 1, ubi rejectis diversis theologorum placitis circa notionem infinitatis, num. 5, concludit Deum dici infinitum in ratione entis et quidem intensiva, ita ut infinitas, quæ de Deo prædicatur, sit negatio limitationis in ipsius essentiali. Hinc Deus dicitur infinitus simpliciter, proprie et quasi a priori, quia tantæ perfectionis est, ut non possit in ea habere superiorem, nec æqualem, qui sit distinctæ naturæ; unde, prosequitur ipse, in hac negatione limitationis, continetur illa infinitas, quæ intelligitur in continentia omnis perfectionis possibilis, vel cogitabilis, continentia, inquam, formali vel eminentiali, cum summa perfectione possibili in quacumque perfectione, et modo habendi illam; tum in hac negatione etiam includitur, continere sub se sine ullo termino omnia, quæ quocumque modo perfecta cogitari possunt, etiamsi in infinitum in eis procedatur in gradu majoris et majoris perfectionis sine termino. Et hæc ad mentem S. Thomæ p. 1, q. 7, a. 1.

(3) Cons. S. Th. loc. cit.

(4) Cfr. Less. lib. 1. Ex his quæ dicta sunt de infinitate Dei facile colligi potest eam Deo convenire ex notione entis necessarii; tum non esse infinitum, quod non est necessarium; demum infinitum seu Deo nihil propterea addi vel detrahi posse, Deumque non posse vel deficere vel proficere eo ipso quod incrementi vel decrementi incapax sit, quia quod ipse est, necessario est.

eo in Psalmo CXLIV, v. 3, dicitur: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.*

DIFFICULTATES.

Obj. 1. In Scripturis interdum minus proprie aliquid infinitum dicitur, ex gr. Num. XXXII, 1, de filiis Ruben et Gad dicitur: *Erât illis in jumentis infinita substantia*, et alibi. Nihil igitur vetat hanc vocem eodem sensu accipi, cum Deum infinitum esse dicunt, 2. ad exponendam scilicet summam divinæ virtutis efficaciam atque præstantiam. S. ne 5. si Deus esset absolute infinitus vel excluderet ceterorum entium existentiam, quæ cum ente absolute infinito consistere nequeunt, vel 4. completeretur etiam istorum entium perfectiones in se. Sic 5. creaturæ omnes essent æqualiter perfectæ, quia omnes æqualiter a Deo distoant, quæ quidem omnia, hisque similia, absurda sunt; ergo.

Resp. Ad 1. *Conc. antec. neg. cons.* Ex subjecta enim materia, ut dicitur, quando vox aliqua proprie vel improprie usurpetur, dignosci potissimum debet. Improprie autem adhiberi vocem infinitum in exemplo adducto aliisque similibus patet, quia ea, de quibus dicitur, infinitatem proprie dictam non patiuntur, imò excludunt; dum vero Deo applicatur, eam proprie sumendam esse ratio ipsa evidenter ostendit. Adde, falso supponi nos ex Scripturis Deum infinitum ostendere, eo quod infinitus dicatur, nam nusquam in Scripturis Deus infinitus dicitur, sed hanc proprietatem Scriptura Deo tribuit per negationem, negando scilicet terminum ullum inveniri in ejus perfectione, ut patet ex adducto loco Ps. CXLIV.

Ad 2. D. Et hoc ipso evincitur Deum absolute infinitum esse, C. detrahatur huic perfectioni N. Dei enim virtus et efficacia est ipsa divina substantia. Ad datur absurdum esse tribuere infinitam efficaciam ei, qui non sit absolute infinitus.

Ad 3. D. Excluderetur ceterorum entium existentia, si Deus diceretur infinitus *extensive*, seu per modum quantitatis, C. si intensive, prout expositum est N. (1).

Ad 4. D. Sive formaliter sive eminenter, C. formaliter N.

Ad 5. D. Si creaturarum perfectio desumenda esset a distantia perfectionis divinæ, C. si a pluribus aut paucioribus perfectionis gradibus, quos a Deo creaturæ acceperunt N.

PROPOSITIO II. — *Deus est immensus rebusque omnibus et locis intime præsens essentia sua.*

Deum immensum esse de fide est; expresse enim definitum id fuit in conc. Later. IV. cap. *Firmiter*, ubi concilium profitetur se credere Deum immensum esse; addi debet symbolum Athanasianum, in quo dicitur: *Immensus Pater*, etc.

Ut facilius propositio intelligatur observandum est 1. immensitatem confundendam non esse cum *infinitate*; ista enim dicit negationem termini in perfectio-

(1) Cfr. Suarez loc. cit.

PERRONE. I.

ne essentiali, ut superius declaravimus: illa dicit negationem termini in substantiali præsentialitate, ut scholæ loquuntur. Seu infinitas afficit universe excellentiam perfectionis essentialis Dei, immensitas afficit præcise modum existentie divinæ essentialis, quatenus ex se et eodem modo permanens possit esse intime præsens omnibus rebus et locis non solum præsentibus, sed etiam possibilibus in infinitum.

2. Non esse confundendam immensitatem cum *ubiquitate*, ut aiunt; nam immensitas est attributum absolutum, Deoque necessarium; at esse ubique non convenit illi absolute, sed solum, ut dicitur, hypothetice, seu ex suppositione creaturarum existentium, quarum productio Deo libera fuit; quare, ut cetera discrimina præteream, liberum Deo fuit, habere vel non habere ejusmodi denominationem existentis ubique (1).

3. S. Thomam, p. I, q. 8, art. 3, divinam immensitatem sic exponere: *Deus est in omnibus per potentiam, in quantum omnia ejus potestati subduntur; est per præsentiam in omnibus, in quantum omnia nuda sunt et aperta oculis ejus; est in omnibus per essentialitatem, in quantum adest omnibus, ut causa essendi.* Primum et secundum omnes fatentur; at postremum, in quo peculiari ratione Dei immensitas consistit, post nonnullos veteres judæos, valentinianos, gnosticos, manichæos et anthropomorphitas, in dubium passim, ut diximus, revocant sociniani, nec fidei caput esse contendit Beausobre (2). Catholica itaque veritas vindicata est, quæ docet Deum omnibus adesse per essentialitatem, ita ut omnia substantia sua intus repleat, exteriusque circumscribat ac teneat.

Sic igitur rem ex Sacris Litteris in primis conticimus: Baruch III, 25, Deus expresse dicitur *Excelsus*

(1) Petavius, lib. II, cap. 7, § 3, opportune observat: « Ne temere statim hæresis inscribatur iis, qui Deum ubique esse negent, videndum prius quo id sensu faciant. Potest enim subesse duplex. Nam si eo illud affirmant quod rem nullam spirituales substantia sua esse in loco putant, sed actione sola, quod de angelis ac spiritibus etiam creatis theologi veteres, ac post eos S. Thomas ejusque discipuli sentiunt, reprehendendi non sunt; certe fidei ad causam trahenda res non erit. Sin ideo defendunt, quod vel totam, qua late patet universitatem rerum occupari ab illius substantia non credunt, vel a quibusdam obforditatem ac turpitudinem eximunt, atque, ut verbo dicam, si alicubi esse substantiam Dei, velut in cælo, statuunt, alibi non esse docent, quæ Vorstii aliorumque sententia fuit, manifestæ hæresis tenentur. »

(2) Cfr. Petav. ibid. § 2 et seqq. ubi recenset adversarios hujus divinæ proprietatis, eos qui male de ea senserunt, inter quos memorat etiam Augustinum, Steuchum, Eugubinum.

Beausobre vero in sua *Histoire critique de Manichée*, liv. II, chap. 4, n. 4, cum fassus esset errorem, quo asseritur limitibus circumscribi essentialitatem Dei relate ad spatium, admissum a manichæis juxta ipsorum principia, tamen subdit, prout jam præstitit circa naturam Dei corpoream: « C'était sans doute une erreur considérable, que de nier l'immensité substantielle de la Divinité; mais il faut pourtant convenir que, tant qu'on lui conserve celle de connaissance et de pouvoir, la religion demeure dans son entier; » quod deinde fuse prosequitur.

(Treize.)